

**SÖZ
MER** ESKİŞEHİR
OSMANGAZI ÜNİVERSİTESİ
SÖZLÜKBİLİMİ
UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ

III. ULUSLARARASI SÖZLÜKBİLİMİ SEMPOZYUMU BİLDİRİ KİTABI

3-4 Kasım 2016

Editörler

Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Okt. Dr. Ferdi BOZKURT, Arş Gör. Dr. Fatih DOĞRU

Arş. Gör. Duygu KAMACI, Okt. Ezgi ASLAN

Okt. Nilay GİRİŞEN

ESKİŞEHİR - 2017

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları No:285

Sahibi : Prof. Dr. Hasan GÖNEN (Rektör)
Yayın Yönetmeni : Prof. Dr. Adnan KONUK (Rektör Yardımcısı)
Yayın Komisyonu : Prof. Dr. Adnan KONUK (Rektör Yardımcısı)
Prof. Dr. İlhami ÜNLÜOĞLU
Prof. Dr. Özgül PAŞAOĞLU
İdari Sorumlu : Necmettin BAŞKUT
Şube Müdürü : Nizamettin AKYEL
Dizgi-Kontrol-Tasarım-Baskı : ESOĞÜ BASİMEVİ

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'ne aittir.
Bütün hakları saklıdır.

Kitabın tümü ya da bölümü/bölemleri
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nin yazılı izni olmadan
elektronik, optik, mekanik ya da diğere
yollarla basılamaz, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright 2017 by Eskişehir Osmangazi University
All rights reserved.

No part of this book may be printed, reproduced or
distributed by and electronical, mechanical or other means
without the written permission of the University.

ISBN 978-605-9975-19-3

1. Baskı

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Basımevi 2017

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Bilal ÇAKICI (Türk Dil Kurumu Başkan Yardımcısı)
Okt. Dr. Ferdi BOZKURT (Anadolu Üniversitesi)
Arş. Gör. Dr. Fatih DOĞRU (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Arş. Gör. Duygu KAMACI (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Okt. Ezgi ASLAN (Anadolu Üniversitesi)
Okt. Nilay GİRİŞEN (Anadolu Üniversitesi)

Bilimsel Danışma Kurulu

Prof. Dr. Agiem BAUBEC (Universitate Din București, Romanya)
Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ (Atatürk Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Elisabet BZHALAVA (Tbilisi State University, Gürcistan)
Prof. Dr. Engin YILMAZ (Sakarya Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Éva Ágnes Csató JOHANSON (Uppsala Universitet, İsveç)
Prof. Dr. Henning Bergenholtz (University of Pretoria, Güney Afrika)
Prof. Dr. Kerima FİLAN (Univerzitet u Sarajevu, Bosna Hersek)
Prof. Dr. Lindita XHANARI (Universiteti i Tiranës, Arnavutluk)
Prof. Dr. Mehmet ÖLMEZ (Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Mirjana TEODISIJEVIC (Univerzitet u Beogradu, Sırbistan)
Prof. Dr. Mustafa KAÇALIN (Marmara Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Oktay AHMED (Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Makedonya)
Prof. Dr. Sadettin ÖZÇELİK (Dicle Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Sven TARP (Aarhus University, Danimarka)
Prof. Dr. Şerif Ali BOZKAPLAN (Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Şükrü Haluk AKALIN (Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Bülent ÖZKAN (Mersin Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Neriman Hasan (Ovidius University, Romanya)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜRLEK (İstanbul Üniversitesi, Türkiye)

SÖZLÜK İÇİ GÖNDERİMLER VE SÖZLÜĞÜN İŞLEVİ

Bayram ÇETİNKAYA*

ÖZET

Genel olarak sözlükler, dilde kullanılan sözcüklerin belirli bir düzen içerisinde sıralanıp tanımlandığı başvuru eserleri şeklinde tanımlanmaktadır. Sözlükte yer alacak maddelerin belirlenmesi ve tanımlamaların şekillendirilmesi hususunda sözlükler, birbirlerinden farklılık gösterebilmektedir. Sözlükçülüğün gelişmesi ile birlikte aynı amaca yönelik hazırlanan sözlükler arasında farklılıklar da azalma göstermektedir.

Başvuru eserleri arasında yer alan sözlüklerden, kullanıcıların daha verimli yararlanması amacıyla sözlüklerde farklı yöntemler ve teknikler kullanılmaktadır. Bunlardan birisi de sözlük içi gönderimlerdir.

Gerek alfabetik gerekse tematik olarak belirli bir düzende sıralanan sözlük maddelerinin tanımlanmasında sözlükler, farklı yerlerdeki sözlük maddeleri arasında ilişkilendirmeler yapabilmekte, sözlük kullanıcılarına yönlendirmelerde bulunabilmektedirler. İlgili sözlük maddesinin daha iyi anlaşılmasına yönelik olarak yapılan bu sözlük içi gönderimler bazen farklı amaçlar için de kullanılabilir.

Dilde yabancı sözcüklere, hatalı kullanımlara karşı hassas olan bazı sözlük yazarlarının sözlüğe, yanlışları düzeltme, doğruyu gösterme aracı olarak baktıklarını görebilmekteyiz. Sözlük içi gönderimlerle yazarlar, sözlük içindeki bazı sözlük maddelerini, ilişkilendirilen diğer sözlük maddesine yönlendiklerini gösterebilmektedir.

Çalışmamızda esas aldığımız TDK'nın 2011 yılında yayımladığı Türkçe Sözlük'teki sözlük içi gönderimlerin, en çok, özgün şekilleriyle yazılı dilde kullanılan yabancı sözcükler için alternatifler sunarken kullanıldığı, bunun yanında dilde farklı yazılışlara sahip sözcüklerin tekleştirilmesine çalışılırken ve çeşitli sebeplerle dilde ortaya çıkmış yanlış kullanımları düzeltirken gönderimlere başvurulduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: sözlük içi gönderimler, sözlük, sözlüğün işlevi, sözlükçü, dili koruma.

---

* Yrd. Doç. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi/Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü/Türkçe Eğitimi ABD. e-posta: bchetinkaya@aku.edu.tr

CROSS-REFERENCE AND FUNCTION OF DICTIONARY

ABSTRACT

Generally, the dictionaries that include words in an order are accepted as reference books. Selected headwords and features of the definitions make the dictionaries different from each other.

Several technics and methods are used in the dictionaries in order to help readers to benefit from them more efficiently. One of them is called "cross – reference".

When defining the headwords that listed alphabetically or thematically, dictionary makers refer a headword to another headword in the dictionary.

Some dictionary makers that show sensitivity to loan words and misuse of language perceive the dictionary as a tool which demonstrates the correct forms of the words and fixes the misuse of language. By using the cross-reference, the dictionary makers prefer some headwords to another headwords.

The Turkish dictionary that was published in 2011 by Turkish Language Institution (Türk Dil Kurumu), generally used the cross - reference technique in order to offer alternatives for the borrowings that were used in orginal orthographies. Furthermore, this technique used to reduce multiple orthographies of some words. Finally we detected the mentioned dictionary above offered alternatives for the misuse of phrases affected by foreign languages uses the cross –reference technique.

Keywords: *cross references, dictionary, functions of dictionary, dictionary maker, preserving language.*

1. GİRİŞ

Hem anadil hem de yabancı dil olarak dili kullananların, kodlama ve çözümleme safhalarında karşılaştıkları engelleri aşmada, bir başvuru kaynağı olarak sözlükleri kullanıldıkları bilinmektedir. Bunun yanında dilin kendi tarihi içerisindeki gelişimini, değişimini; başka dillerle olan benzerlikleri veya farklılıklarını ortaya koymaya yönelik sözlük çalışmalarının yapıldığını da görebilmekteyiz.

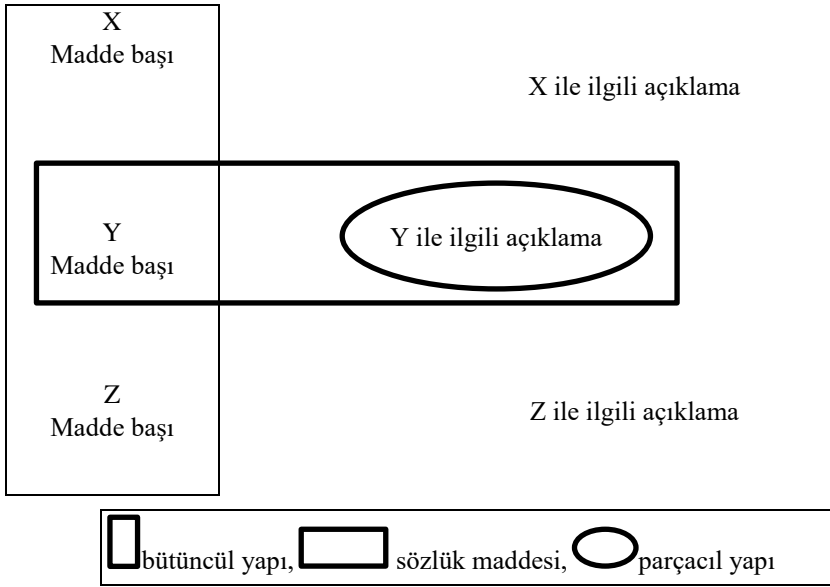
Sözlüklerin, gerek içerik gerekse içeriklerin sunumunda, kullanıcıların talepleri doğrultusunda şekillendiğini söyleyebiliriz. Bu şekillenmede teknoloji ve eğitim alanındaki gelişmeler de katkı sağlamaktadır.

Sözlüğün işlevlerine genel olarak bakıldığında kullanıcıların gerek ana dili gerekse yabancı dil olarak yeterliliklerini artırmaktır. Sözlük hazırlayıcılarının, sözcüklerin şekil, anlam, görev ve kullanımları ile ilgili bilgilendirmeleri yanında bazı sözlüklerde kullanıcıları dilin

doğru kullanımıyla ilgili yönlendirici bir rol üstlendiklerini görebilmekteyiz.

1. 1. Sözlükte Yapılar

Yapısal yönden Hausmann ve Wiegand (2003:208), sözlükteki öğeleri kabaca ikiye ayırır. Sözlüğün belirli bir düzen içerisinde sıralanan bütün madde başlarının bütüncül yapı(İng. macrostructure)yı, sözlük maddesi içerisinde verilen açıklama yapısının parçacıl yapı (İng. microstructure)yı şekillendirdiğini belirtirler:

Şekil 1. Sözlükte bütüncül yapı ve parçacıl yapı (Hausmann ve Wiegand, 2003, 208)

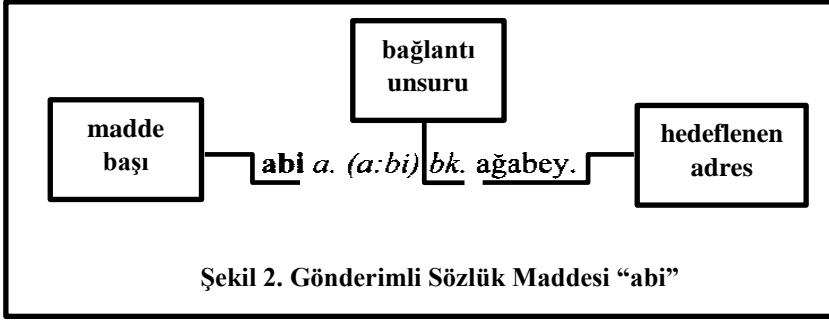
1.2. Sözlük İçi Gönderim Yapısı

Sözlük biliminde çok bilinen bu iki yapı yanında, *ara yapı* (İng. mediostructure) olarak adlandırılan bir sözlük yapısı da bulunmaktadır. Literatürde *sözlük içi gönderim yapısı* (İng. *cross-reference structure*) şeklinde de isimlendirilen bu yapı, bir sözlük maddesi ile ilişkili unsurların, bileşenlerin sözlüğün farklı yerlere yerleştirilmesine imkân tanır (Hartmann ve James 1998, 32; Sterkenburg 2003:394).

Sözcüklerin dilde dizimsel ve dizisel boyuttaki ilişkilerinin, çoklukla alfabe sırasına göre düzenlenmiş sözlüklerde gösterilmesi zordur. Dilin doğallığına aykırı olan bu sıralanıştan kaynaklanan sözcükler arasındaki iletişimsizlik, sözlük içi gönderimler sayesinde hafifletilmektedir.

Gouws ve Prinsloo sözlüğün ara yapı özelliğinin bazı sözlüksel ilişkileri tekrar kurmada güçlü bir role sahip olduğunu belirtirler ve bu yapı ile, sözlük kullanıcılarının madde başından eş anlamlılık, zıt anlamlılık, alt anlamlılık, diyalektik, eskicilik gibi farklı boyutlarda ilişkiler kurdukları dış adreslere ulaştıklarını kaydederler(1998:22). Wiegand ve Smit, “Mediostructures in printed dictionaries” başlıklı makalelerinde gönderim yapılan hedef sözlük maddesini esas alarak sözlüklere zıt anlamlı sözlük içi gönderimler, eş anlamlı gönderimler, alt anlamlı gönderimler, etimolojik gönderimler, biçimbirimlerle türetilmişliklere gönderimler, biçimbirimlerle çekimlenmişliklere gönderimler, yazım farklılıklarına gönderimler... şeklinde gönderim türlerinin bulunduğunu belirterek, sözlük içi gönderim barındıran sözlük maddelerinde bulunması gereken unsurları şu şekilde sıralarlar (2013, 217):

- Sözlük içi gönderimli bir madde başı
- Gönderim bağlantısını yapan unsur
- Gönderimde hedeflenen adres

Sözlüğün iç düzeniyle ilgili olarak ilk sayfalarda verilen bilgi ve açıklamalar içerisinde sözlük maddeleri arasındaki gönderimlerin nasıl yapıldığı hangi bağlantı unsurlarının kullanıldığı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Kimi gönderimler, ilişkilendirilen sözlük maddeleri arasında bk., bkz. (bakınız), →; see; vgl. (Alm.vergleiche) gibi bağlantı unsurlarını kullanarak, belirsiz yönlendirme şeklinde olabilirken kimisi anl. (anlamdaş), kar. (karşıtı); sy. (İng. synonym)

gibi bağlantı unsurlarını kullanarak, ilişkilendirme boyutu hakkında bilgi içerici yönlendirmeler tarzında olabilmektedir.

Sözlük içi gönderimlerin hangi sözlük maddelerinde yapılacağı ile ilgili bir kural, bir sınırlama yoktur. Fakat sözlük içi gönderimlerin yapıldığı yerlere bakıldığında sözlük hazırlayıcılarının şu sebeplerden gönderim yapma ihtiyacını hissettikleri söylenebilir:

- Farklı imlalara sahip sözcüklerden birinin yeğlenmesi gerektiği düşüncesi
- İlgili sözlük maddesinin tanımını tam olarak yapabilme kaygısı
- Sözlük maddelerinin tanımını için kullanılacak alandan tasarruf etme düşüncesi
- Kullanıcıların sözlükle ilgili beklentilerini karşılama kaygısı
- Dilin yapısına uymayan bazı sözlük maddeleri ile ilgili olumsuz düşünceler
- Yabancı sözcükler yerine kullanılacak sözcükleri yaygınlaştırma düşüncesi

2. YÖNTEM

Doküman inceleme yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, sözlük içi gönderimler, kullanım yerlerine, kullanım amaçlarına bakılarak tasnif edilmeye çalışılmış; sözlük yazarının yaklaşımı üzerinde durulmuştur. Çalışma, TDK'nın 2011 yılında yayımladığı Türkçe Sözlük'teki sözlük içi gönderimler ile sınırlıdır. Sözlük içi gönderimlerin kullanılma sebeplerini belirlemek, amacına ulaşmadaki başarısı ile ilgili değerlendirmelerde bulunabilmek amacıyla sözlüğün eski baskılarından da yararlanılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Türkçe Sözlüklerde Sözlük İçi Gönderimler

Sözlük maddeleri arasındaki bağlantıyı dolayısıyla dildeki sözcükler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan gönderimler, sözlüğü kelimeler yığını olmaktan çıkarıp kendi içinde bir bütünlük arz eden bir başvuru kaynağı olmasına katkıda bulunmaktadır. Bir dilin sözvarlığını eserinde ortaya koymaya çalışan yazarın da zihinde anlam yönü, kullanım yönü itibariyle sürekli bir etkileşim içerisinde olan sözcükleri ilişkilendirmesi kaçınılmazdır.

Tanzimat dönemine ait sözlüklere baktığımızda sözlük içi gönderimlere yer verildiği görülür. Ahmed Vefik Paşa'nın *Lehce-i Osmânî* (H.1293/1876), adlı eserinde Rumûzât Cedveli, Şemseddin Sami'nin *Kâmûs-ı Türki* (1996) adlı eserinde ise “Rik’a Yazı ile Mukatta’at” başlıkları altında sözlük içi gönderimler için hangi kısaltmaların kullanılacağı ile ilgili bilgilendirmeler yapılmıştır. Muallim Nâcî'nin *Lûgat-ı Nâcî* (H.1322/1906) adlı eserinde ise “... maddesine müracaat” şeklinde gönderimler yapılmasına rağmen eserde gönderimler ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır.

Tablo 1. Tanzimat dönemi sözlüklerinden sözlük içi gönderim örnekleri

Eser	Bağlantı unsuru	Örnek ¹	
<i>Lehce-i Osmânî</i>	nun (ن) “nazar oluna”	تومباق طومباق ن	tombakıtombak n . (<i>Lehce-i Osmânî</i> , 417)
<i>Lûgat-ı Nâcî</i> <i>Muallim Nâcî</i>	+e de bak	تفہم ایڈن، تکلفہ آکلایان، مفتہم ادواک ایڈن، (تہم) ہدہ باقی	mütefehhim tefehüm iden, tekellüfle anlayan idrak iden. (tefehüm) e de bak . (<i>Lûgat-ı Nâcî</i> , 677)
<i>Lûgat-ı Nâcî</i> <i>Muallim Nâcî</i>	+...maddesine müracaat	قيل وقال [ع] (قال) مادہ سنہ مراجعت	ķil u ķâl [‘a] (ķâl) maddesine müraca’at (<i>Lûgat-ı Nâcî</i> , 525)
<i>Kâmûs-ı Türki</i> <i>Şemseddin Sami</i>	ba(با) “bakıla, müracaat ve nazar oluna”	صربستان } صر : با -	şırbistân ba : şırbıyye (<i>Kâmûs-ı Türki</i> , s.825)

3.2. Türkçe Sözlük 2011’de bkz’lı Sözlük İçi Gönderimler

1945’li yıllardan bu yana 11 ayrı baskısı yapılmış Türk Dil Kurumuna ait *Türkçe Sözlük*, yıllar içerisinde sözlük bilimindeki

¹ Çeviri yazıda sadece gönderim unsurlarına yer verilmiştir.

gelişmelere; dilin, toplumun sözlükten beklentilerine göre şekillenmeye çalışmıştır.

Tüm baskıları göz önünde bulundurulduğunda özellikle dilimize girmiş yabancı sözcüklerle mücadelenin, Türk Sözlükçülüğünü yönlendirdiğini söyleyebiliriz. I. Türk Dil Kurultayında Türkçenin sözlüğüne duyulan ihtiyacın özünde, ilk baskısında ve sonraki baskılarda sözlüğe alınacak söz varlığı ile ilgili açıklamalarda, yabancı sözcüklerin yazımında esas alınan ilkelerde, sözlük içi gönderimlerde bu durumu somut bir şekilde görebiliriz.

TDK tarafından 2011 yılında yayımlanmış Türkçe Sözlük'ün 11. baskısı içerisinde yaptığımız tarama sonucunda 221 adet sözlük içi gönderime rastlanmıştır. Bu gönderimlerde italik olarak yazılmış *bk.* (*bakınız*) kısaltmasının bağlantı unsuru olarak kullanıldığı görülür. Sözlük'te "Türkçe Sözlük'ün Kullanımıyla İlgili Açıklamalar" başlığı altında gönderimlerin,

a) Dilde kullanımdan düşmüş olan kelimelerden yaygın söz veya söz öbeklerine yönlendirmelerde (*ır a.bk. yır*)

b) Dilde yaygın yanlışlardan doğru biçimlerine yönlendirmelerde (*ayrıyetenzf. bk. ayrıca*)

c) Son zamanlarda dilimize girmekte olan Batı kökenli sözcüklerin özgün biçimleriyle yazılmış sözlük maddelerinden Türkçe karşılıklarına yönlendirmelerde (**factoring**a. *İng. Factoring ekon. bk.* alacaklandırma) yapıldığı belirtilmiştir (Türkçe Sözlük, 2011, XXV).

3.2.1. Özgün Biçimleriyle Yazı Dilinde Görülen Yabancı Sözcüklerde Kullanımı

Yapılan incelemede gönderimlerin, en çok, (c) maddesinde belirtilen özgün biçimleriyle yazılmış Batı kökenli sözcüklerden Türkçe karşılıklarına yönlendirmelerde yapıldığı belirlenmiştir (155 adet). Bu yabancı sözcüklerden 45 tanesi terim olarak işaretlenmiştir.

Gönderim yapılan "hedef sözlük maddesi" yönünden değerlendirildiğinde ise sözlük yazarlarının ilgili yabancı sözlük maddesi için, en uygun Türkçe karşılığı bulma kaygısı yaşadıklarını görürüz.

benchmarking *İng. benchmarking bk. bilsat, bilgileşim.* (Türkçe Sözlük, 2005)

benchmarking a. *İng. benchmarking bk. bilgileşim.* (Türkçe Sözlük, 2011)

billboard *is. İng. billboard bk. ilan tahtası, duyuru tahtası.* (Türkçe Sözlük, 2005)

billboard a. *İng. billboard bk. duyurumluk.* (Türkçe Sözlük, 2011)

2005 öncesi eski baskılarında, Türkçenin fonetik imla düzenine uygun olmayan, yazılışları ile söyleyişleri farklı olan Batı dillerinden gelen bu sözcüklerin özgün biçimlerine madde başlarında, çok sınırlı olarak yer verilmiş ya da hiç yer verilmemiştir.

1945 ve 1966 baskılarında **ravnt**; 1974 baskısında **haftaym**, **ravnt**; 1988 baskısında **fultaym**, **haftaym**, **pleybek** madde başlarını görebilmekteyiz. Yazı dilini esas alan sözlüklerin bu şekilde madde başı yapmaları, özgün biçimleriyle eserlerde kullanılan yabancı sözcüklerin sözlükten bulunmasını güçleştirmektedir.

Türkçe Sözlük'ün 1998 baskısında ise, yazı dilimizde geleneksel imla düzeniyle karşımıza çıkan bu tür sözcüklerin, söyleyişlerine dayalı yazımlarını yaygınlaştırma yoluna gidildiğini, bunu yaparken sözlük içi gönderimlerden yararlanıldığını görürüz:

charter *is. bk. çartır*; **check up** *bk. çekap*; **fast food** *İng. fast food* *bk. festfut*; **full-time** *bk. fultaym*; **half-time** *is. sp. bk. haftaym*; **play-back** *is. bk. pleybek*; **rating** *is. İng. rating* *Reyting*; **snack-bar** *is. bk. sinek bar*; **stand by** *is. bk. stand-bay* (Türkçe Sözlük, 1998)

3.2.2. Farklı İmlalara Sahip Sözcüklerde Kullanımı

Dilde sınırlı da olsa, aynı zaman diliminde, bir sözcüğün farklı şekilleri ile karşılaşmak mümkündür. Sözlük yazarları böyle durumlarda sözcüğün en sık kullanılan şeklini yeğleyerek daha geniş tanımlamakta; kullanımdan düşmüş olan veya çok az kullanılan şeklini ise ya madde başı yapmamakta ya da madde başı yapıp en yaygın ve sık kullanılan şekline gönderim yapmaktadır. Türkçe Sözlük'ün 11. baskısında bu türden gönderimlerle ilgili 43 adet örneğe rastlanmıştır:

mönü *a. bk. menü*. (Türkçe Sözlük, 2011)

viyoloa. *Fr. bk. viyola*. (Türkçe Sözlük, 2011)

sarımsak, -ğı *a. bk. sarımsak*. (Türkçe Sözlük, 2011)

3.2.3. Dilin Yapısına Uygun Olmayan Sözlük Maddelerinde Kullanımı

Dilde bazı sözcük ve sözcük öbeklerinde şahit olduğumuz mantık hataları, yabancı dilbilgisi kurallarına göre şekillenmişlikler sözlük yazarı tarafından dikkate alınmakta ve söz konusu sözlük maddesi, gönderimler sayesinde doğru olana yönlendirilmektedir. Türkçe Sözlük (2011)'te bununla ilgili 23 örnek tespit edilmiştir:

Hintli *bk. Hint*. (Türkçe Sözlük 2011)

dokunmatik *sf. bk. dokunmalı* (Türkçe Sözlük 2011)

umursamamazlık, -ğı *a. bk. umursamazlık* (Türkçe Sözlük 2011)

sollama yapmak *bk. sollamak*. (Türkçe Sözlük 2011).

2011 baskısında, yukarıda verilen örneklerde de görüleceği üzere, gönderimli sözlük maddesi için genel olarak tek bir hedef sözlük maddesi belirlenmeye çalışıldığı görülür. Özellikle sözlük kullanıcılarını sadece yönlendirmeye yönelik (bakınız, karşılaştırınız) gönderimlerde, tek bir hedef sözlük maddesinin yer alması doğru bir gösterim şeklidir.

Birkaç örnekte gönderimi yapılacak sözlük maddesinin farklı alanlarda kullanılan sözcük olması tek bir hedef sözlük maddesini imkânsız kılmaktadır:

background *a. İng. background* **1. bk.** art alan. **2. bk.** arka plan. **3. bk.** art yetişim. (Türkçe Sözlük 2011)

nod *a. İng. nod* **1. Tıp bk.** yumru. **2. bl. bk.** düğüm. (Türkçe Sözlük 2011).

3.3. Diğer Sözlük İçi Gönderimler

İncelediğimiz baskıda *bk.* bağlantı unsuru ile yapılan sözlük içi gönderimler yanında, yine gönderimler içerisinde değerlendirilebilecek 2 durumla karşılaşmıştır:

→ **(Sağa ok)** bağlantı unsuru ile sözlük kullanıcıları sözlük içerisinde başka bir sözlük maddesine yönlendirilebilmektedir. Sözlüğün kullanımıyla ilgili verilen açıklamalarda, kullanıcıların aradıkları birleşik sözleri daha kolay bulabilmeleri için bu yönlendirmenin² yapıldığı belirtilir.

aşk *a. Ar. 'aşk* Aşırı sevgi ve bağlılık duygusu.....

→ **aşk merdiveni, ilanıaşk, karşılıksız aşk, yasak aşk, yıldırım aşkı** (Türkçe Sözlük 2011).

Diğer sözlük içi gönderimi ise, karşıtlık ilişkisine dayalı tanımlamalarda görmekteyiz. Sözcüğün anlamının daha iyi öğrenilmesine yönelik olarak yapılan tanımda karşıtlığından yararlanan sözlük maddesi (365 adet), madde başlarının yazıldığı gibi koyu bir şekilde gösterilmiş ve sözlük genelinde "... karşıtı" kalıbı içerisinde verilmiştir.

avam *ç. a. (ava:m) Ar. 'avām esk.* Alt tabaka, **havas** karşıtı. (Türkçe Sözlük 2011).

ineç, ci *a. jeol.* Tekne, **yukaç** karşıtı. (Türkçe Sözlük, 2011)

² 5997 adet tespit edilmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

TDK'nın 2011 yılında 11. baskı olarak yayımladığı Türkçe Sözlük'teki sözlük içi gönderimler, sözlük yazarlarının yabancı sözcüklerle mücadelesini somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Sözlük, temel görevini yerine getirme yanında, dile yeni sözcükler kazandırma, yabancı sözcükler yerine Türkçe karşılıklarını yaygınlaştırma görevini de üstlenmektedir. Yazı dilinde görülen ve Türkçenin fonetik imla düzenine uygun olmayan bu sözcükler üzerinde, son baskıya kadar, yeterince üzerinde durulmaması hatta göz ardı edilmesi dolayısıyla sözlük kullanıcılarının yönlendirilememesi ve bu sözcüklerin sözlükte gösterimi ile ilgili bir düzenin oluşmaması, söz varlığımız açısından ve Türk sözlükçülüğü açısından sorunun büyümesine neden olmuştur. 11. baskıda yapıldığı gibi, bu tür sözcüklerin yazı dilinde görüldüğü şekilde madde başı yapılması, önerilen sözcüğe yönlendirilmesi ve sözlük kullanıcıları tarafından gönderimlerdeki maksadın kavranması, sorunun çözümüne katkı da bulunacaktır.

Sözlük içi gönderimlere, yabancı sözcüklerle mücadele yanında, kullanıcısının sözlükten azami ölçüde yararlanmasına yönelik olarak da başvurulması gerekmektedir. Aranılan sözcük ile ilgili farklı boyutlardaki ilişkileri göstermek amacıyla kullanılan sözlük içi gönderimler, sözcük ile ilgili dil yeterliliği düşük düzeyde olan kullanıcıların sözlükteki diğer sözlük maddeleri ile ilişki kurabilmesini sağlamaktadır. Bunun için sadece yönlendirmeye yönelik olarak kullanılan *bkz*'lı gönderim unsurları yanında içerikli sözlük içi gönderimlere de başvurulması yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmed Vefik Paşa (H.1293/1876) *Lehce-i Osmânî*. İstanbul:Tabhane-i Amire.
- Gouws, R.H. & Prinsloo, D.J. (1998) Cross-Referencing as a Lexicographic Device, *Lexicos 8*: 17-36.
- Hartmann, R.R.K., James, G. ve (1998). *Dictionary of Lexicography*, London: Routledge.
- Hausmann, Franz J. & Wiegand Herbert E. (2003). Component parts and structures of general monolingual dictionaries: a survey. R.R.K. Hartmann R.R.K. (Ed.), *Lexicography Critical Concepts C. III*, London. Routledge, ss. 207-254.
- Muallim Nâcî (H.1322/1906). *Lügat- Nâcî*. İstanbul: Asır Matbaası.

Sterkenburg, Piet van (Ed.) (2003). *A Practical Guide to Lexicography*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.

Şemseddin Sami (1996). *Kâmûs-ı Türki* (7. Baskı). İstanbul: Çağrı Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (1945) *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Cumhuriyet Basımevi.

Türk Dil Kurumu. (1966) *Türkçe Sözlük*. (4. Baskı) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Türk Dil Kurumu. (1974) *Türkçe Sözlük*. (6. Baskı) Ankara: Bilgi Basımevi.

Türk Dil Kurumu. (1983) *Türkçe Sözlük1-2*(7. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Türk Dil Kurumu. (1988) *Türkçe Sözlük1-2*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Türk Dil Kurumu. (2005) *Türkçe Sözlük* (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (2011) *Türkçe Sözlük* (11. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Wiegand, Herbert Ernst & Smit, Maria (2013). Mediostructures in printed dictionaries., R.H.Gouws, U. Heid, vd. (Editörler). *Dictionaries An International Encyclopedia of Lexicography. Supplementary Volume: Recent Developments with Focus on Electronic and Computational Lexicography*. Berlin/London. Walter de Gruyter, ss. 214-253.